

บทที่ 2

แนวความคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การทบทวนแนวคิดและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องสำหรับการศึกษาได้แบ่งเป็น 2 ตอนคือ ตอนที่หนึ่ง เป็นส่วนที่เกี่ยวข้องกับค่านิยมวิถีชีวิต และสภาวะแวดล้อม ตอนที่สอง เป็นส่วนที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ดังมีรายละเอียดดังนี้

ก) ค่านิยมวิถีชีวิต และสภาวะแวดล้อม

การศึกษาทางมนุษยนิเวศวิทยานั้นเป็นการศึกษาการปรับตัวของมนุษย์ต่อเงื่อนไขต่าง ๆ ของสภาพแวดล้อมทางกายภาพและสังคม การศึกษาในเรื่องนี้จะต้องเกี่ยวข้องกับเชื่อมโยงกับปัญหาต่าง ๆ เช่น การเจริญเติบโตของชุมชน การปรับตัวให้สามารถมีชีวิตอยู่ได้ในขณะที่สภาพแวดล้อมเปลี่ยนแปลงไป สภาพแวดล้อมในที่นี้ หมายถึงสภาพแวดล้อมทางกายภาพและค่านิยมเทคโนโลยี หรือถิ่นที่อยู่อาศัยซึ่ง Mackenzie ได้จำแนกปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตั้งถิ่นฐานที่อยู่อาศัยของมนุษย์ไว้ 3 ประการ 1) ประการแรก ปัจจัยทางภูมิศาสตร์ได้แก่ อากาศ สภาพพื้นที่ และทรัพยากรธรรมชาติ ประการที่สอง ปัจจัยทางเศรษฐกิจประกอบด้วยรูปแบบองค์กร เช่น อุตสาหกรรมท่องเที่ยว การกระจายอาชีพ มาตรฐานการครองชีพของประชากร ประการที่สามวัฒนธรรมและเทคโนโลยี

นอกจากนี้ Mackenzie ได้กล่าวไว้ว่า กระบวนการทางนิเวศ มีลักษณะที่สำคัญ 5 ประการ และอธิบายกระบวนการที่ก่อให้เกิดศูนย์กลางของชุมชนว่า ชนิดของศูนย์กลางมี 3 แบบคือ 1) ขนาดและความสำคัญซึ่งอาจกำหนดเอาจากราคาที่ดิน และจำนวนประชากรที่มารวมอยู่ ณ ที่นั้น 2) กิจกรรมพิเศษของศูนย์กลางนั้น 3) ระยะทางหรือพื้นที่ที่สามารถให้บริการหรือให้มีการเข้าร่วมกิจการได้ สำหรับศูนย์กลางชุมชนเป็นจุดรวมหน่วยหนึ่งของทางขนส่งและคมนาคม ศูนย์กลางนี้จะเกิดขึ้นเมื่อเส้นทางคมนาคม และขนส่งได้ตัดมาบรรจบกัน

1) สุนันทา สุวรรณโณคม. มนุษยนิเวศวิทยา (กรุงเทพฯ สถาบันวิจัยประชากร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มิถุนายน 2524), หน้า 10

ความสำคัญในแต่ละศูนย์มีมากน้อยต่างกัน ตามลักษณะของสถานที่ตั้ง และมีบทบาทสำคัญทั้งในแง่การกระจายตัวทางนิเวศ และการแบ่งแยกชุมชนออกจากกันจากศูนย์กลางของชุมชนนี้ ทำให้สามารถจำแนกประเภทของชุมชนได้ในโซนต่าง ๆ กัน และสามารถพิจารณาถึงขอบข่ายและความสามารถในการใช้ที่ดินได้โดยอาศัยราคาที่ดินเป็นดัชนี ในการศึกษาเรื่องการใช้ที่ดินนั้นมักจะมีจุดเริ่มต้นจากศูนย์กลางชุมชน และกระจายออกไปสู่ชุมชนโดยรวม 1)

แนวการศึกษาเกี่ยวกับตัวกำหนดทางกายภาพ หรือภาวะแวดล้อมทางธรรมชาติที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงตำแหน่งของการตั้งถิ่นฐานของประชากรมีสาเหตุจาก 2) ประการแรก คือ การลดหรือการเสื่อมคุณภาพของภาวะแวดล้อมทางธรรมชาติที่เคยเอื้ออำนวยต่อการประกอบอาชีพโดยเฉพาะทางด้านเกษตรกรรม เช่นดินเสื่อมความอุดมสมบูรณ์ลง ทำให้ผลผลิตลดลง บางครั้งเกิดการย้ายถิ่นของประชากร บางส่วนเข้าสู่เขตตัวเมือง หรือแหล่งชุมชนต่าง ๆ เพิ่มมากขึ้น ประการที่สอง คือ การผันแปรและไม่คงที่ของภาวะแวดล้อมบางชนิด เช่น อุณหภูมิ ความชื้น ซึ่งมีผลต่อปริมาณผลผลิตทางการเกษตร ประการสุดท้าย คือ การขาดแคลนทรัพยากรธรรมชาติ ย่อมทำให้เกิดการย้ายถิ่นเข้าสู่เขตเมือง หรือชุมชนต่าง ๆ

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องของอมรา 3) เรื่องกระบวนการเป็นอุตสาหกรรมและการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดชลบุรี พบว่ามีการใช้ประโยชน์จากนิเวศวิทยาและทรัพยากรธรรมชาติในจังหวัดชลบุรี เพื่อผลทางการพาณิชย์ ก่อให้เกิดลักษณะความเป็นเมือง

1) Ibid

2) สมชาย เคชะพรหมพันธุ์. ภูมิศาสตร์เมือง (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์รุ่งวัฒนา, 2522), หน้า 6

3) Amara Bhumiratana Industrialization and Social Change in Thailand. thesis. PHD. Submitted to University of Washington, 1974.

และอุตสาหกรรมขึ้นมา แม้ว่าลักษณะของกระบวนการเป็นเมือง และอุตสาหกรรมจะแตกต่างกันก็ตาม แต่ปรากฏการณ์ทั้งสองที่เกิดขึ้นในเวลาใกล้เคียงกัน และมีอิทธิพลต่อกัน การพัฒนาทางอุตสาหกรรมได้สร้างงานและทำให้ชุมชนเกิดการขยายตัวในเวลาเดียวกัน เมืองชดบุรีก็ได้พัฒนาในฐานะที่เป็นศูนย์กลางที่ตั้งของอุตสาหกรรมประเภทต่าง ๆ รวมทั้งเป็นแหล่งให้บริการเกี่ยวกับการซ่อมแซมเครื่องมือ เครื่องจักรที่ใช้ในโรงงาน เป็นแหล่งสันตนาการ และบริการของคนทั่วไป ด้วยเหตุนี้จึงทำให้กระบวนการเป็นอุตสาหกรรมในภูมิภาคนี้เติบโตอย่างรวดเร็ว

การศึกษาของศุภจิต เรื่อง 1) การวางแผนการใช้ประโยชน์ที่ดินในเขตชานเมืองของกรุงเทพฯ เพื่อศึกษาวิเคราะห์ศักยภาพทางกายภาพ ตลอดจนสภาพทั่วไปทางเศรษฐกิจ สังคม บริเวณเขตชานเมืองกรุงเทพฯ โดยใช้วิธีการวิเคราะห์ศักยภาพทางกายภาพ และปัจจัยสภาพแวดล้อมของพื้นที่ ประกอบกับการสำรวจภาคพื้นดิน โดยใช้แผนที่ภูมิศาสตร์ แผนที่ภาพถ่ายทางอากาศ และนอกจากนี้ได้ศึกษาสภาพทั่วไปทางเศรษฐกิจ สังคม ตลอดจน ปัญหาอุปสรรคของประชาชนในพื้นที่การวิจัยพบว่า มีการใช้ที่ดินทำการเกษตรกรรมถึงร้อยละ 76 การใช้ที่ดินเป็นที่อยู่อาศัย จะพบในบริเวณใกล้ถนนสายสำคัญ และการสำรวจความเห็นของประชากรส่วนใหญ่มีความเห็นต่อการตัดถนนเข้าในพื้นที่ว่า ทำให้ทองดินเจริญขึ้น แต่ก็เชื่อว่า มีผลทำให้สถานะแวดล้อมเปลี่ยนไปด้วย โดยเกิดน้ำเน่าเสีย และศัตรูพืชระบาด

ข) การเปลี่ยนแปลงทางสังคมไปสู่ความทันสมัย

แนวความคิดเกี่ยวกับกระบวนการของการเปลี่ยนไปสู่ความทันสมัย เป็นแนวคิดที่ได้รับความสนใจศึกษาวิจัยกันค่อนข้างแพร่หลายในสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลง เช่น Wilbert E. Moore ได้อธิบายว่าการเปลี่ยนไปสู่ความทันสมัยคือ การเปลี่ยนแปลงระบบประเพณีมาเป็นแบบอย่างของประยุกต์วิทยาใหม่ ๆ และจัดองค์การอย่างมีระเบียบกฎเกณฑ์ในสังคม

1) ศุภจิต มโนพิทักษ์. "การวางแผนการใช้ประโยชน์ที่ดินในเขตชานเมืองของกรุงเทพฯ" ข่าวสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ 27, 283 (มกราคม 2529), หน้า 10

ซึ่งแสดงถึงลักษณะเศรษฐกิจที่เจริญก้าวหน้า หรือพัฒนาทางเศรษฐกิจจนมีความมั่นคงทางการเมือง เหมือนประเทศตะวันตก ซึ่งการเปลี่ยนไปสู่ความทันสมัยเกิดจากการพัฒนาเศรษฐกิจ 1)

แนวคิดของ Lerner ที่เป็นผลสรุปจากการศึกษาประเทศต่าง ๆ ในตะวันออกกลาง ได้กำหนดกระบวนการพัฒนาไปสู่ความทันสมัยว่า การกลายสภาพไปเป็นเมือง (Urbanization) เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้ความทันสมัยเกิดขึ้นอย่างบริบูรณ์ นอกจากนี้ในเขตเมืองที่มีการรู้หนังสือ และสื่อมวลชนเติบโตขึ้น การรู้หนังสือเป็นสิ่งจำเป็นในการใช้แสดงออกทักษะ ที่สังคมสมัยใหม่ต้องการ สื่อมวลชนจะเป็นตัวเร่งพัฒนาการของประชาชนที่รู้หนังสือแล้ว ตลอดจนทำให้เกิดการมีส่วนร่วมในทางการเมือง โดยสรุปแล้ว ความทันสมัยมีความสัมพันธ์สูงกับสิ่งต่อไปนี้คือ

1. การเปลี่ยนแปลงไปสู่สภาพเมือง (Urbanization)
2. การเพิ่มจำนวนคนที่รู้หนังสือ
3. การที่คนมีส่วนในการสื่อสารมวลชนมากขึ้น เช่น อ่านหนังสือพิมพ์, ฟังวิทยุ,
4. การมีส่วนร่วมทางการเมืองเพิ่มมากขึ้น เช่นการไปลงคะแนนเสียงในการเลือกตั้งผู้แทนราษฎร 2)

ส่วนแนวทฤษฎีที่เกี่ยวกับตัวแปรใดตัวแปรหนึ่ง หรือหลายตัวแปร เป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนไปสู่ความทันสมัยเช่น มาร์เซลา แยกมิติการเปลี่ยนแปลงออกเป็น 4 ระบบ 3)

1) Wilbert E. Moore "Motivational Aspects of Development." in Social Change. Edited by Amitai Etzioni and Eva Etzioni, (New York : Basic Book, 1964), pp. 291-299

2) Daniel Lerner, The Passing of Traditional Society (Glencoe: Free Press, 1958), P.60

3) Marsella, Antony, The Modernization of Traditional Culture. (Washington D.C. Department of State, 1977) อ้างจาก ฉวีวรรณ ประจวบเหมาะ การเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรม : แนวทฤษฎีการพัฒนาไปสู่ความทันสมัย เอกสารการสอน ชุควิชาสังคมวิทยาการแพทย์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, หน้า 109

- คือ
1. การพัฒนาทางเศรษฐกิจ หมายถึงการเพิ่มรายได้เฉลี่ยต่อหัว การเปลี่ยนแปลงไปสู่การอุตสาหกรรม การเปลี่ยนแปลงไปสู่สภาพเมือง รายได้ประชาชาติ
 2. ความเจริญทางการศึกษา หมายถึง การอ่านออกเขียนได้ สื่อมวลชนมีบทบาทมากขึ้น
 3. การมีส่วนร่วมทางการเมือง หมายถึงการมีส่วนร่วมเป็นสมาชิก พรรคการเมือง การไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง
 4. บุคลิกภาพมีความเห็นอกเห็นใจซึ่งกันและกัน และความต้องการในเรื่องความสำเร็จ

สเมลเซอร์ ได้ตั้งข้อสังเกตว่า กระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมจะประกอบด้วยมิติต่าง ๆ 4 ด้าน คือ ในด้านประยุกต์วิทยา ด้านการเกษตร ด้านอุตสาหกรรม และด้านสภาพนิเวศ ซึ่งการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวจะซึมซาบลงไปในทุกแง่มุมของชีวิต คือ ในด้านการเมืองระบบอำนาจแบบผู้มีอาวุโสจะจางหายไป กลายเป็นระบบพรรค และระบบราชการ ในทางด้านการศึกษา สังคมจะพยายามทำให้สมาชิกอ่านออกเขียนได้ มีการศึกษาและความชำนาญในเรื่องอาชีพ ในทางศาสนา ระบบความเชื่อแบบโบราณจะถูกแทนที่ด้วยวิทยาการสมัยใหม่ ในด้านครอบครัวและเครือญาติ ระบบครอบครัวแบบขยายจะลดลง และระบบชนชั้นจะมีการเปลี่ยนแปลงจากระบบที่สมาชิกได้มาโดยกำเนิด เป็นแบบที่ได้มาด้วยความสำเร็จ ¹⁾

W. Rostow ได้อธิบายสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงสังคมชนบทเป็นสังคมเมือง โดยแบ่งการพัฒนาเป็นขั้นตอนต่าง ๆ และกล่าวสรุปขั้นตอนที่สังคมมีความเจริญเต็มที่ว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงโดยใช้เทคนิควิทยาการใหม่กับทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพ มีสัดส่วนของประชากรที่มีอาชีพเกษตรกรรม และอยู่ในชนบทลดลง และสัดส่วนของแรงงานกับพวกทำงานนั่งโต๊ะมีมากขึ้น มีมาตรฐานการบริโภคสูงขึ้น เนื่องจากการเพิ่มขึ้นของรายได้ที่แท้จริง

1) Appelbaum, Richard P. Theories of Social Change (Bonton Hughton Hughton : Mifflin Company, 1970 . อ้างจาก ฉวีวรรณ ประจวบเหมาะ. การเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรม : แนวทฤษฎีการพัฒนาไปสู่ความทันสมัย เอกสารการสอนชุดวิชาสังคมวิทยาการแพทย์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, หน้า 107

มีนักธุรกิจอาชีพเพิ่มมากขึ้น และประชาชนจะแสวงหาความพอใจอย่างใหม่ 1)

Moore ได้เน้นถึงการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความเป็นอุตสาหกรรมซึ่งเกิดจากการเปลี่ยนแปลงค่านิยม นิสัยและแรงจูงใจ 2) Max Webber ได้กล่าวว่า ลักษณะของโลกปัจจุบันใช้เหตุผลและปัญญาโลก ไม่ได้เป็นปรากฏการณ์ศักดิ์สิทธิ์ต่อไป แต่เป็นปรากฏการณ์ที่สามารถอธิบายได้ และการเปลี่ยนแปลงไปสู่ความทันสมัยนั้นเป็นกระบวนการซึ่งผลักดันศาสนาอย่างช้า ๆ แต่แน่นอนไปสู่ปลายขอบของการดำรงอยู่ของมวลมนุษย์ การยอมรับวิทยาศาสตร์เกิดขึ้นพร้อม ๆ กับการสูญเสียพระเจ้า การเปลี่ยนไปสู่ความทันสมัยจะทำให้เกิดกระบวนการทำให้เป็นไปในทางโลก (Secularization) หรือการสร้างคติโลกวิสัย เป็นกระบวนการซึ่งมีปฏิริยา และการควบคุมสภาพแวดล้อมของมนุษย์ที่ถูกกำหนด โดยการพิจารณาในเชิงสังคมและในเชิงที่เป็นเหตุเป็นผลมากขึ้น แต่อย่างไรก็ตาม Secularization ไม่ใช่กระบวนการที่ทำให้ศาสนาสูญหายไป แต่ทำให้ศาสนามีการเปลี่ยนแปลงไปบ้าง 3)

1) W.W. Rostow. The Stages of Economic Growth. 2nd ed. (New York : Cambridge University, 1971), PP. 4-92

2) Wilbert E. Moore, "Motivational Aspects of Development," in Social Change, Edited by Amitai Etzioni and Eva Etzioni, PP.301-309

3) Max Weber, The Protestant Ethic and the Spirit of Capitalism, trans. Talcott Parsons. in Robert H. Lauer Perspectives on Social Change and ed (Boston : Allyn and Bacon, Inc, 1978), P.333

งานศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้องของสมศักดิ์ ศรีสันติสุข และสุวรรณ บัวทวน¹⁾ ได้ทำการวิจัยเรื่องการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรมของชุมชนสองแห่งในจังหวัดขอนแก่น หมู่บ้านอัมพวัน และหมู่บ้านคำแก่นคูณ ผลการวิจัยพบว่า ลักษณะทั่ว ๆ ไปของชุมชนทั้งสองแห่งคล้ายคลึงกันในด้านแบบแผนการตั้งถิ่นฐานเป็นแบบกระจุก อาชีพหลักคือ ทำนา สมาชิกภายในครอบครัวเฉลี่ยประมาณ 2 คน สมาชิกในครอบครัวที่กำลังเรียนหนังสืออยู่เฉลี่ยประมาณ 2 คน และรู้จักจัดการวางแผนครอบครัวทำให้โครงสร้างทางประชากรเปลี่ยนไปจากเดิม สำหรับลักษณะที่แตกต่างกันคือ ที่นาของหมู่บ้านอัมพวันอยู่ในเขตชลประทานเกือบทั้งหมดหมู่บ้าน แต่ที่นาของหมู่บ้านคำแก่นคูณอยู่ในเขตชลประทานเป็นส่วนน้อย งานวิจัยของสมศักดิ์ ศรีสันติสุขได้ใช้กรอบความคิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรม และศึกษาตัวแปรต่าง ๆ เช่น นิเวศวิทยา การยอมรับสิ่งใหม่ การแพร่กระจายทางวัฒนธรรม ลักษณะบุคลิกภาพของปัจเจกบุคคล สื่อมวลชน และการสาธารณสุขไปรษณีย์ขั้นพื้นฐาน นอกจากนี้งานวิจัยอื่น ๆ ที่ศึกษาในหลายหมู่บ้านของภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่มีผลการวิจัยที่คล้ายคลึงกันเช่นงานวิจัยของ Paiton Cruagao²⁾ กล่าวว่า การแพร่กระจายทางวัฒนธรรมและพฤติกรรมของสังคมเมืองจากกรุงเทพฯ ไปสู่หมู่บ้านทำให้หมู่บ้านที่อยู่ใกล้เมืองจะมีระดับการเปลี่ยนแปลงมากกว่าหมู่บ้านที่อยู่ไกลออกไป ในกระบวนการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ชาวบ้านได้รับเอาสิ่งใหม่ทางวัตถุก่อนที่จะมีความรู้ความเข้าใจในสถานะแวดล้อมของการมีชีวิตในสังคมเมือง และการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น

1) สมศักดิ์ ศรีสันติสุข, สุวรรณ บัวทวน. การเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรมของชุมชนสองแห่งในจังหวัดขอนแก่น หมู่บ้านอัมพวัน และหมู่บ้านคำแก่นคูณ. รายงานการวิจัยภาควิชาสังคมศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น, กุมภาพันธ์, 2527

2) Paiton Cruagao. Changing Thai Society : A study of The Impact of Urban Culture Traits and behavior upon Rural Thailand :
A Thesis Cornell University, 1962

ไม่จำเป็นจะต้องมีรูปแบบเดียวกัน เพราะว่าในหมู่บ้านแต่ละแห่งจะมีตัวแปรที่แตกต่างกันไม่ว่าจะเป็นค่านองคประกอบทางประชากร ความสัมพันธ์ในสังคม อายุ เพศ สถานภาพทางเศรษฐกิจ และสังคมของประชากร องค์การทางสังคม และสภาพแวดล้อมที่มีอิทธิพลต่อความต้องการทางเศรษฐกิจและสังคม

William J. Klausner 1) ศึกษาหมู่บ้านแห่งหนึ่งในจังหวัดอุบลราชธานี สรุปว่าสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงนั้นเกิดจากระบบเศรษฐกิจซึ่งต้องมีการติดต่อกับชุมชนภายนอกมากขึ้น การย้ายถิ่นแรงงานของคนหนุ่มสาวไปทำงานนอกหมู่บ้านได้นำความทันสมัยสู่หมู่บ้าน การศึกษาชาวสารและพ่อค้าล้วนเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลง

Mai Chuepang 2) ศึกษาหมู่บ้านแห่งหนึ่งในอำเภอกันทรวิชัย จังหวัดมหาสารคาม พบว่า เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งทางเศรษฐกิจและสังคมในทางเศรษฐกิจ ผลจากความแห้งแล้งทำให้เกิดการอพยพแรงงานโดยเฉพาะพวกเขาวชน ไปทำงานเป็นกรรมกรคนรับใช้หรือเป็นโสเภณี ในกรุงเทพฯ และในภาคใต้ เพื่อส่งเงินมาเลี้ยงครอบครัว ในทางสังคม ผลจากการไปทำงานในกรุงเทพฯ ทำให้เขาวชนเหล่านี้เกิดการเปลี่ยนแปลงในหลาย ๆ ด้าน เมื่อกลับมาเยี่ยมบ้านไม่ว่าจะเป็นค่านองคการแต่งงาน หรือพฤติกรรมทางสังคม คนเหล่านี้ยังมีส่วนในการโน้มน้าวเขาวชนในหมู่บ้านคนอื่น ๆ โดยเฉพาะผู้หญิงให้เกิดความต้องการที่จะไปทำงานที่กรุงเทพฯ มากขึ้น

1) William J. Klausner. *The World and Nong Knoh : Continuity and change* The Journal of Social Sciences Vol. 9No.1 (July 1972), PP. 121-132

2) Mai Chuepang. *Social and Economic Change in Rural Northern Thailand*. May, 1967

งานวิจัยของอมรา 1) ที่ศึกษากระบวนการ เป็นอุตสาหกรรมและการเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้สรุปผลการวิจัยว่า ในเรื่องผลของการ เป็นเมืองและอุตสาหกรรมทำให้เกิดงานขึ้นในท้องถิ่น ทำให้เกิดการอพยพย้ายถิ่น การขยายตัวทางการศึกษา และขบวนการผสมกลมกลืนเพิ่มขึ้น ในทางกลับกันผลจากการเลื่อนฐานะทางสังคมทำให้เกิดการผันแปรในโครงสร้างทางสังคมแบบดั้งเดิม ซึ่งมี 2 ชั้นชั้นด้วยกัน เพราะลักษณะโครงสร้างทางสังคมมีความซับซ้อนมากขึ้น ชั้นทางสังคมมีความแตกต่างกันมากขึ้น ซึ่งทำให้การ เคลื่อนที่ทางสังคมของชนชั้นเพิ่มขึ้น การวิจัยของอมรา สอดคล้องกับงานของสุริยา วีรวงศ์ ที่ศึกษาในจังหวัดชลบุรี ซึ่งสรุปผลการวิจัยว่าลักษณะทั่ว ๆ ไปของกระบวนการ เปลี่ยนแปลง เข้าสู่ลักษณะสมัยใหม่ นั้นพบว่า สังคมชลบุรี เป็นสังคมที่กำลังอยู่ในระยะเปลี่ยนผ่านจากการ เป็นสังคมดั้งเดิมไปสู่สังคมสมัยใหม่ มีการเปลี่ยนแปลงสภาวะการณ์ต่าง ๆ เช่น รูปแบบของการเกษตรกรรมไปสู่การเป็นอุตสาหกรรม ก่อให้เกิดความสัมพันธ์ในส่วนต่าง ๆ ตามมาทั้งในด้านการแข่งขันกันทำ การใช้ประยุกต์การสมัยใหม่ การกลายเป็นเมือง การมีชนชั้นใหม่เกิดขึ้น การศึกษา และการสื่อสารขยายตัวเพิ่มขึ้น ชวนาใช้เครื่องทุ่นแรง เทคโนโลยี ระบบเศรษฐกิจมีการขยายจากระบบแบบเลี้ยงตนเองไปเป็นเศรษฐกิจระดับชาติและระดับโลก 2)

ฝ่ายวิจัยของกองผังเมือง 3) ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับความคิดเห็นของเกษตรกรในเขตลาคกระบังพบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่จะทำการ เกษตรในลักษณะเช่าที่ดินทั้งหมด ส่วนผู้ที่ เป็นเจ้าของที่ดินมีจำนวนลดลงมา ในด้านความคิดเห็นที่จะเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินนั้น

1) Amara, loc. cit.

2) สุริยา วีรวงศ์. "ลักษณะสมัยใหม่ : การศึกษาเปรียบเทียบระหว่างชุมชนหมู่บ้านกับชุมชนเมืองภายในจังหวัดชลบุรี. วิทยานิพนธ์ แผนกวิชาสังคมวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2517

3) ฝ่ายวิจัย กองผังเมือง สำนักงานปลัดกรุงเทพมหานคร "งานวิจัยเบื้องต้นเกี่ยวกับความคิดเห็นเกษตรกร", งานวิจัย, 2524

เกษตรกรส่วนใหญ่ในเขตลาคกระบังไม่เคยคิดจะเปลี่ยนแปลงการไ้ที่กินทั้งนี้เพราะต้องการทำนาเป็นอาชีพหลัก ส่วนเกษตรกรที่ต้องการจะเปลี่ยนแปลงการไ้ที่กินให้เหตุผลว่า เพราะผลิตไม้คือต้องการเปลี่ยนแปลงให้ เป็นอุตสาหกรรมแต่เป็นส่วนน้อย ส่วนความคิดที่จะต้องการเปลี่ยนอาชีพนั้นพบว่า เกษตรกรส่วนใหญ่ไม่คิดที่จะเปลี่ยนอาชีพทั้งนี้ได้ให้เหตุผลว่า เป็นอาชีพหลัก ส่วนที่คิดว่าจะเปลี่ยนอาชีพนั้นให้เหตุผลว่า เป็นอาชีพที่ลำบากและมีรายได้น้อย

การศึกษาของสุนันทา สุวรรณโณคม¹⁾ เกี่ยวกับแบบแผนการดำเนินชีวิตของประชากรในเขตชานเมืองด้านเหนือกรุงเทพฯ พบว่าเมื่อพิจารณาการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือนในกลุ่มหัวหน้าครัวเรือนที่มีระดับการศึกษาชั้นมหาวิทยาลัยขึ้นไป มีอัตราส่วนร้อยละของผู้มีทัศนคติต่อชุมชนในทางดีมากที่สุด เมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มการศึกษาอื่น ๆ และสำหรับผู้เห็นว่าชุมชนนี้มีปัญหาต่าง ๆ นั้นกลับเป็นผู้มีการศึกษาระดับมหาวิทยาลัยเช่นกัน โดยมีอัตราร้อยละมากที่สุด เมื่อเปรียบเทียบกับกลุ่มการศึกษาอื่น ๆ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะผู้มีการศึกษามากขึ้นเท่าใด ย่อมมีความต้องการเกี่ยวกับคุณภาพชีวิตมากขึ้นเท่านั้น และเป็นผู้ที่รู้ว่าถ้ามีคุณภาพชีวิตที่ดีจะต้องอยู่ในสิ่งแวดล้อมอย่างไร

การวิจัยเรื่องการติดตามการเปลี่ยนแปลง และพัฒนาการของหมู่บ้านในภาคเหนือของประเทศไทยช่วงระยะเวลาสามสิบปีที่บ้านกุแคง ผลสรุปการวิจัยกล่าวถึง

ลักษณะทางสังคมของหมู่บ้านกุแคงที่ผ่านมาที่มีการเปลี่ยนแปลงหลายด้าน คือความเปลี่ยนแปลงของจำนวนประชากร โดยที่ประชากรของกุแคง เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว และเมื่อโครงการวางแผนครอบครัวในระดับชาติเริ่มประสบความสำเร็จส่งผลให้เกิดภาวะการคงตัวในขนาดของประชากรด้วย ชาวบ้านมีการติดต่อกับสังคมภายนอกหมู่บ้านมีการพัฒนาอย่างรวดเร็ว

1) สุนันทา สุวรรณโณคม. "การเปลี่ยนแปลงระบบนิเวศชานเมืองด้านเหนือของกรุงเทพฯ เนื่องจากการพัฒนาเพื่อเป็นที่อยู่อาศัย : เรื่องแบบแผนการดำเนินชีวิตของประชากรในเขตชานเมืองด้านเหนือกรุงเทพฯ : ศึกษาเฉพาะกรณีเขตบางเขนกรุงเทพฯ การพัฒนากรุงเทพฯ แบบผสมผสานกับสิ่งแวดล้อม. สถาบันวิจัยสภาวะแวดล้อมจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (1-2 มิถุนายน 2524) เอกสารอัครสำเนา.

ทำให้โอกาสและความต้องการทางการศึกษาของชาวบ้านเพิ่มขึ้น โอกาสในการศึกษาเพิ่มสูงขึ้น ภาวะทางเศรษฐกิจและความเปลี่ยนแปลงทางค่านิยมส่วนหนึ่ง มีผลทำให้ลักษณะครอบครัวในหมู่บ้านเป็นแบบครอบครัวเดี่ยวมากกว่าครอบครัวขยาย อย่างไรก็ตามความสัมพันธ์ในครอบครัวโดยส่วนรวมยังมีลักษณะของชาวชนบทอยู่มาก เช่นการให้ความนับถือกันตามอาวุโส

สภาพเศรษฐกิจของหมู่บ้านโดยทั่วไปยังขึ้นอยู่กับเกษตร การเปลี่ยนแปลงที่สังเกตได้คือ การให้ความสำคัญเพิ่มขึ้นแก่ผลผลิตที่ทำรายได้สูงคือ ลำไย นอกจากนั้นวิธีการเพาะปลูกก็เปลี่ยนไปจากเดิมมาก มีการนำเทคโนโลยีทางการเกษตรสมัยใหม่มาใช้ เช่น มีการปลูกพืชหมุนเวียน การใช้เครื่องทุ่นแรง และปุ๋ยวิทยาศาสตร์ การเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ส่งผลต่อฐานะทางเศรษฐกิจของชาวบ้าน ทำให้มีรายได้สูงขึ้น และมีฐานะความเป็นอยู่ดีขึ้น อันส่งผลต่อความเจริญทางวัตถุภายในหมู่บ้าน เช่นการมีเครื่องรับวิทยุโทรทัศน์ หรือ ยานพาหนะไว้ใช้

สิ่งที่เปลี่ยนแปลงน้อยมากในหมู่บ้านคือสถาบันศาสนา วัดยังคงเป็นจุดศูนย์กลางที่สำคัญที่สุดของหมู่บ้าน คำสอนและกฎทางศีลธรรมของพุทธศาสนายังคงมีอิทธิพลต่อจิตใจของชาวบ้านโดยทั่วไป ในส่วนของประเพณีต่าง ๆ ยังคงรักษารูปแบบต่าง ๆ ไว้ได้เหมือนเดิม อย่างไรก็ตามความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์นอกเหนือธรรมชาติบางอย่าง เช่นความเชื่อในเรื่องผี ประสบกับการทำลายจากความรู้ที่ได้จากการศึกษาแผนใหม่ และการติดต่อกับสังคมภายนอก ทำให้ความเชื่อดังกล่าวเสื่อมคลายลงในหมู่บ้านคนหนุ่มสาว ในด้านโครงการพัฒนาต่าง ๆ ของหมู่บ้านนั้น ในหมู่บ้านกู่แดงมีโครงการพัฒนาหมู่บ้านหลายโครงการ แต่โครงการส่วนใหญ่เป็นการริเริ่มจากภายนอก โดยการดำเนินงานของเจ้าหน้าที่รัฐบาล ซึ่งชาวบ้านไม่ค่อยมีส่วนร่วมในการริเริ่มโครงการ โครงการบางโครงการโคลมเล็กไปในขณะที่หลายโครงการยังคงมีการพัฒนาขึ้นมาอย่างต่อเนื่อง 1)

1) คอนรัก คิงส์ฮิลล์, ประเสริฐ พันธชาติ และราญ ฤนาท. การติดตามการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาการของหมู่บ้านภาคเหนือของประเทศไทยช่วงระยะ 30 ปี (บ้านกู่แดง) รายงานการวิจัย มหาวิทยาลัยพายัพ เชียงใหม่ พ.ศ.2527-2528.

พรพรวณ สุรนัน ได้ศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในชุมชน เขตลาดกระบัง : ศึกษากระบวนการและผลของการขยายชุมชนไปสู่ชานเมือง ผลการวิจัย พบว่าปัจจุบันกรุงเทพฯ มีการเจริญเติบโตและขยายตัวขึ้นทั้งในด้านพื้นที่เมือง และจำนวน ประชากรซึ่งมีการขยายจากบริเวณศูนย์กลางเมืองไปสู่บริเวณชานเมือง เป็นผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคมในชุมชนเมืองนั้น ๆ คือพื้นที่ของบริเวณชานเมือง ในกรุงเทพฯ เดิมเป็นบริเวณที่ทำกรเกษตรกรรมได้เปลี่ยนสภาพเป็นบริเวณที่พักอาศัย ร้านค้า พาณิชยกรรม และอื่น ๆ การประกอบอาชีพทั้งอาชีพรับจ้าง รับราชการ ค้าขาย ประกอบธุรกิจต่าง ๆ ทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม จะมีการทำงานด้านการเกษตรเพียงเล็กน้อยเท่านั้น ประชากรที่อยู่ในชุมชนชานเมืองมีทั้งผู้ที่อพยพมาจากในท้องถิ่นชุมชนนั้น ในด้านความสัมพันธ์กับญาติพี่น้องและเพื่อนบ้าน ในทางส่วนตัว ยังมีความสนิทสนมคุ้นเคยกันดี แต่ในด้านการประกอบธุรกิจจะมีการติดต่อช่วยเหลือร่วมมือกันน้อย

นอกจากนั้น ประชาชนในชุมชนชานเมืองยังมีความรู้เรื่องการวางแผนครอบครัว และต้องการมีบุตรน้อย ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นลักษณะของสังคมเมืองนั่นเอง 1)

สถาบันวิจัยสภาวะแวดล้อม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเบื้องต้น เกี่ยวกับการใช้พื้นที่รอบเขตนครหลวง และการเปลี่ยนสภาพการใช้พื้นที่ รวมถึงผลของการเปลี่ยนแปลงที่มีต่อสภาพเศรษฐกิจ สังคม จิตวิทยาของผู้ซึ่งใช้พื้นที่เหล่านั้น ในปัจจุบันและภาวะการย้ายถิ่นในเขต ผลการศึกษาพบว่า 2) ปัจจัยสำคัญที่ทำให้ขนาดของเมืองและ

1) พรพรวณ สุรนัน. การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมในชุมชนเขตลาดกระบัง : ศึกษากระบวนการและผลของการขยายชุมชนไปสู่ชานเมือง. วิทยานิพนธ์แผนกวิชาสังคมวิทยา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521

2) สุรนันทา สุวรรณโณคม, อรพินท์ มุขนาค และเนตรนภิส นาควิษระ. การวิจัยเบื้องต้นเกี่ยวกับการใช้พื้นที่รอบเขตนครหลวง และการเปลี่ยนสภาพการใช้พื้นที่ รวมถึงผลของการเปลี่ยนแปลงที่มีต่อสภาพเศรษฐกิจ สังคม จิตวิทยา ของผู้ซึ่งใช้พื้นที่เหล่านั้นในปัจจุบัน และภาวะการย้ายถิ่นในเขต (กรุงเทพมหานคร : สถาบันวิจัยสภาวะแวดล้อม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2519) หน้า 6

ความเป็นเมืองขยายออกไปอย่างรวดเร็ว คือปัญหาการเพิ่มอย่างรวดเร็วของจำนวนประชากร โดยเฉพาะการขยายตัวของกรุงเทพฯ มหานคร ในระยะปี พ.ศ.2503 เป็นต้นมา มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับอัตราการเพิ่มของจำนวนประชากรที่อพยพย้ายถิ่นเข้ามาอาศัยและประกอบอาชีพในนครหลวง ผลจากการย้ายถิ่นของประชากรเข้ามาอยู่ในกรุงเทพฯ นี้ทำให้เมืองและชุมชนมีการเจริญเติบโตและขยายตัวรวดเร็วมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริเวณเมืองและชุมชนรอบ ๆ กรุงเทพฯ ชุมชนได้เจริญแผ่ขยายออกไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ และทิศตะวันออกของกรุงเทพฯ เป็นส่วนใหญ่ มีการใช้ที่ดินสร้างสถานที่ทำการค้า อุตสาหกรรม ผสมกับการก่อสร้างบ้านเรือนที่พักอาศัยหนาแน่นมากขึ้น ถนนสายสำคัญที่ตัดสู่ชานเมืองเป็นลู่ในการขยายตัวของชุมชนเป็นอย่างมาก ผลจากการขยายตัวของเมือง ทำให้ลักษณะการใช้พื้นที่เปลี่ยนแปลงไป จากพื้นที่เดิมซึ่งใช้ประโยชน์ทางคานเกษตรกรรมเป็นสำคัญกลายเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยในรูปของหมู่บ้านจัดสรร ที่ตั้งของโรงงานอุตสาหกรรมต่าง ๆ และธุรกิจการค้า

ลักษณะทางเศรษฐกิจที่อยู่อาศัยในเขตชานเมืองขณะนี้ มีผู้คนจากที่อื่นเข้าไปตั้งถิ่นฐานกันอยู่มากกว่าผู้ที่อาศัยมาดั้งเดิม มีการเปลี่ยนแปลงจากลักษณะสังคมเกษตรกรรมแบบเดิมมาเป็นสังคมสมัยใหม่ในระยะที่มีอุตสาหกรรมรวมอยู่ด้วย ด้านฐานะความเป็นอยู่พบว่าผู้ที่ย้ายเข้ามาอาศัยอยู่ในบริเวณนี้โดยทั่วไป เป็นผู้มีฐานะในระดับปานกลาง ฐานะในที่นี้รวมถึงรายได้ ตลอดจนขนาดและสภาพความเป็นอยู่ของบ้านที่อยู่อาศัย ผู้ที่มีฐานะปานกลาง แต่ไม่ร่ำรวยพอที่จะมีที่อยู่อาศัยเป็นของตนเองในใจกลางเมืองกรุงเทพมหานครได้ เนื่องจากราคาที่ดินสูง จึงหาทางออกโดยการเช่าซื้อที่อยู่อาศัยในแถบชานเมืองกันมากขึ้นสำหรับผู้ที่มีรายได้ต่ำที่อยู่ในบริเวณนี้เป็นเพราะบริเวณนี้เป็นแหล่งอุตสาหกรรมที่สำคัญ มีโรงงานใหญ่หลายแห่ง จึงมีกรรมกรเป็นจำนวนมากที่มีภูมิลำเนาจากที่อื่นเข้ามาทำงานในโรงงานต่าง ๆ เหล่านี้ โดยอาศัยอยู่ในบริเวณที่ใกล้กับที่ทำงาน ส่วนคานการย้ายถิ่นพบว่าประชาชนส่วนใหญ่เป็นผู้ที่ย้ายถิ่นเข้ามาตั้งภูมิลำเนาใหม่เป็นส่วนใหญ่ โดยเข้ามาอยู่เมื่อความเจริญในกรุงเทพฯ ได้แผ่ขยายไปในบริเวณชานเมือง.